

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН**

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьялар коллегиясынын 2020-жылдын 3-апрелиндеги № 17 аныктамасына
Максатбек Буржуевич Касымбековдун жана Тажикан Нурмаматовна
Сатымкулованын даттануусун кароо жөнүндө

ТОКТОМУ

2020-жылдын 28-августу

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы: төрагалык кылуучу К.А. Дуйшеев, судьялар М.Р. Бобукеева, Л.П. Жумабаев, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Э.Ж. Осмонбаев, Ж.И. Саалаев, Ж.А. Шаршеналиевдин курамында, сот отурумунун катчысы С.А. Джолгокпаеванын катышуусунда «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 5-бөлүгүн жетекчиликке алып, М.Б. Касымбеков жана Т.Н. Сатымкулованын Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьялар коллегиясынын 2020-жылдын 3-апрелиндеги № 17 аныктамасын жокко чыгаруу жөнүндө даттануусун сот отурумунда карап чыкты.

Даттанууда баяндалган жүйөлөрдү жана М.Б. Касымбеков менен Т.Н. Сатымкулованын өтүнүчү боюнча материалдарды изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына 2020-жылдын 25-февралында М.Б. Касымбеков, Т.Н. Сатымкулованын Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 19-беренесин (судьяны четтетүү) Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 1-бөлүгүнө, 5-бөлүгүнүн 8-пунктуна карама-каршы келет деп таануу жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Кайрылуучулардын өтүнүчүнөн келип чыккандай, доогерлер Т. Сасыков жана Т.Н. Сатымкулова жоопкерлер А. Батыркулов жана М. Атамбековага карата Т. Сасыков менен А. Батыркуловдун ортосундагы Сузак районунун Кыз-Кол айыл аймагынын Кыз-Кол айылында жайгашкан турак жайы боюнча 2014-жылдын 6-майында түзүлгөн сатуу-сатып алуу келишимин жараксыз деп таануу жөнүндө доо арыз менен сотко кайрылышкан.

Сузак райондук сотунун 2017-жылдын 27-сентябрындагы чечими менен жогоруда аталган келишим жараксыз деп таанылган. Ал эми Жалал-Абад областтык соту 2018-жылдын 17-январында Сузак райондук сотунун жогоруда көрсөтүлгөн чечимин жокко чыгарып, жаңы чечим кабыл алып, доо арызды канааттандыруусуз калтырган. Доогерлерден мамлекеттин пайдасына 344 650 (үч жүз кырк төрт миң алты жүз элүү) сом мамлекеттик алым өндүрүлгөн.

Доогерлер бул чечим менен макул болбостон, 350 (үч жүз элүү) сом мамлекеттик алым төлөп, кассациялык арыз менен Кыргыз Республикасынын Жогорку сотуна кайрылышкан. Бирок, Кыргыз Республикасынын Жогорку соту өзүнүн 2018-жылдын 28-февралындагы аныктамасы менен мамлекеттик алым төлөнбөгөндүгүнө байланыштуу кассациялык арызды кайтарып берген.

Доогерлер 115 000 (жүз он беш миң) сом өлчөмүндөгү мамлекеттик алымды төлөөгө мүмкүнчүлүгү болбогондугуна байланыштуу, материалдык абалынын начарлыгын далилдеп, мамлекеттик алымдан бошотуу жөнүндө,

мамлекеттик алымды төлөөнүн мөөнөтүн жылдыруу же созуу жөнүндө, 4350 (төрт миң үч жүз элүү) сом өлчөмүндөгү мамлекеттик алымды төлөп, мамлекеттик алымды жарым-жартылай төлөө, мөөнөтүн жылдыруу же созуу жөнүндө өтүнмөлөрүн тиркеп, бир нече ирэт кассациялык арыз менен Кыргыз Республикасынын Жогорку сотуна кайрылышкан. Бирок, жогоруда аталган арыздар канааттандыруусуз калтырылган.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2019-жылдын 16-январындагы чечиминин негизинде мамлекеттик алымдар боюнча өзгөртүүлөр киргизилип, мамлекеттик алымдын ченемдери азайганына байланыштуу, доогерлер мамлекеттик алымды толук түрдө, аны 28 000 (жыйырма сегиз миң) сом өлчөмүндө төлөп, кассациялык даттануу берүү мөөнөтүн калыбына келтирүү жөнүндө өтүнүчүн тиркеп, кайрадан Кыргыз Республикасынын Жогорку сотуна кассациялык арыз менен кайрылышкан.

Бирок, кайрылуу субъектилеринин пикири боюнча, Кыргыз Республикасынын Жогорку соту өзүнүн 2019-жылдын 25-сентябрдагы аныктамасы менен негизсиз жана мыйзамсыз түрдө кассациялык даттануу берүү мөөнөтүн калыбына келтирүү жөнүндө өтүнүчтү канаттандыруусуз калтырган.

Арыздануучулардын айтымында, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун судьялары ишти кароодо соттук отурумду формалдык түрдө өткөргөн. Анткени, сот отуруму мамлекеттик тилде өткөн, ал эми соттук коллегиянын курамындагы судья М.П. Мельникова мамлекеттик тилди билбегендиги анык. Соттун аныктамасында формалдык түрдө котормочу көрсөтүлгөн.

Өз жүйөлөрүнө далил катары, кайрылуу субъектилери Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 10-беренесинин 2-бөлүгүн көрсөтүшкөн, ага ылайык, сот объективдүүлүктү жана калыстыкты сактоо менен процессти жетектөөнү жүзөгө ашыра тургандыгы көрсөтүлөт.

Андан тышкары, Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 368-беренесинин 1-бөлүгүндө процесстик укуктун нормаларын олуттуу бузууларга байланыштуу биринчи жана апелляциялык инстанциядагы соттордун актылары аталган кодекстин 341-беренесинде каралган негиздер боюнча жокко чыгарылууга жатат. Аталган кодекстин 341-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунда иш сот тарабынан мыйзамсыз курамда каралса, чечим жокко чыгарылаары көрсөтүлгөн деп белгилешет арыздануучулар.

Судьяны четтетүүнүн негиздери Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 19-беренесинде каралган, бирок кайрылуу субъектилеринин пикири боюнча берилген негиздердин арасында, тилди билбеген судьяны четтетүү каралган эмес.

Андыктан, арыздануучулардын пикири боюнча, апелляциялык жана кассациялык сот инстанцияларында соттун курамына тилди билбеген судья кошулуп, формалдык түрдө соттун курамы түзүлүп, анын кесепетинен туура эмес чечим чыгуусуна шарт түзүлүшү мүмкүн, анын жыйынтыгында адамдардын жана жарандардын конституциялык укуктары бузулуп жатат. Ушуга байланыштуу, арыздануучулардын пикири боюнча, даттанылып жаткан ченемге өзгөртүү жана толуктоо киргизүү зарыл.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, М.Б. Касымбеков менен Т.Н. Сатымкулова Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 19-беренесин Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 1-бөлүгүнө, 5-бөлүгүнүн 8-пунктуна карама-каршы келет деп таанууну суранышкан.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьялар коллегиясы «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 3-бөлүгүнүн 1-пунктун жетекчиликке алып, 2020-жылдын 3-апрелиндеги № 17 аныктамасы менен

төмөнкүдөй негиздер боюнча өтүнүчтү өндүрүшкө кабыл алуудан баш тарткан.

Конституциялык контролдун укуктук маңызы болуп, конституциялык принциптерге жана орнотмолорго каршы коомдук мамилелерди укуктук жөнгө салууну тастыктаган укуктук мүнөздөгү ынандыруучу жүйөлөрдүн болуусунда ченемдик укуктук актылардын же алардын бөлүктөрүнүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын талаптарына ылайык келүүсүн текшерүү саналат.

Ушуга байланыштуу, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамда Конституциялык палатага болгон кайрылууну тариздөөгө жана арыздануучу койгон маселе боюнча анын көз карашын негиздөөгө болгон бир катар талаптар караштырылган (20, 24, 25 жана 28-беренелер).

Жогоруда аталган конституциялык Мыйзамдын 25-беренесинин 3-бөлүгүнүн 9-пунктуна ылайык арыздануучу өз кайрылуусунда ал койгон маселе боюнча көз карашын жана Кыргыз Республикасынын Конституциясынын тиешелүү ченемдерине шилтеме келтирүү менен анын укуктук негиздемесин көрсөтүүгө милдеттүү. Бул талап арыздануучунун жүйөлөрү фактологиялык эмес, укуктук мүнөздө болуп, конституциялык орнотмолор менен тутумдук байланышта туруп, жана аны менен талашылып жаткан укук ченеминин жөнгө салуучулук таасиринин конституциялуулугунда анык күмөндүүлүктү пайда кылышы керек дегенди билдирет.

Ал эми М.Б. Касымбеков, Т.Н. Сатымкулованын кайрылуусунда, талашылып жаткан ченем менен Кыргыз Республикасынын Конституциясында кепилденген соттук коргонуу укугу кандай жол менен чектелип жатканын так көрсөткөн укуктук мүнөздөгү негиздемелер келтирилген эмес жана арыздануучулар келтирген жүйөлөр укук колдонуу тажрыйбасындагы маселелердин болуусун гана күбөлөндүрөт.

«Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 28-беренесинин 3-бөлүгүнүн 1-пунктуна ылайык эгерде кайрылуу таризи жана мазмуну боюнча ушул конституциялык Мыйзамдын талаптарына ылайык келбесе судьялар коллегиясы кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартат деп судьялар коллегиясы көрсөткөн.

М.Б. Касымбеков жана Т.Н. Сатымкулова судьялар коллегиясынын 2020-жылдын 3-апрелиндеги № 17 аныктамасы менен макул болбостон, 2020-жылдын 5-июнунда Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына даттануу менен кайрылган.

Арыздануучулар өзүнүн даттануусунда белгилегендей, Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 8-беренесине ылайык областтык соттун соттук коллегияларында жана Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунда ишти кароону соттук коллегиялардын үч судьядан турган соттук курамы жүзөгө ашырат. Ушул эле Кодекстин 12-беренесинде жарандык иштер боюнча сот өндүрүшү мамлекеттик же расмий тилде жүргүзүлөөрү көрсөтүлгөн.

Андан тышкары, арыз ээлери белгилегендей, Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 10-беренесинин 2-бөлүгүнүн талабына ылайык сот объективдүүлүктү жана калыстыкты сактоо менен процессти жетектөөнү жүзөгө ашырат, ишке катышуучу жактарга алардын укуктарын жана милдеттерин түшүндүрөт, жарандык иштерди чечүүдө далилдерди ар тараптуу жана толук иликтөө, жагдайларды белгилөө жана мыйзамдарды туура колдонуу үчүн шарттарды түзөт.

Жогоруда белгиленген Кодекстин 11-беренесинин талабына ылайык сот жарандык иштерди кызыктар жактардын берилген кайрылуусу боюнча карайт, ал эми 9-беренесине ылайык судьялар сот адилеттигин жүзөгө ашырууда көз карандысыз жана Кыргыз Республикасынын Конституциясына жана мыйзамдарына гана баш ийет.

Ошондой эле, М.Б. Касымбеков жана Т.Н. Сатымкулованын айтымында, Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 14-беренесинин талабына ылайык сот ишти маңызы боюнча кароодо иш боюнча далилдерди тикелей иликтөөгө тараптардын жана үчүнчү жактардын түшүндүрмөлөрүн, күбөлөрдүн көрсөтмөлөрүн, эксперттердин кортундуларын угууга, жазуу жүзүндөгү далилдер менен таанышууга жана буюмдук далилдерди кароого, аудио жана видео жазууларды угууга жана көрүүгө милдеттүү. Иш боюнча далилдерди иликтөөдө сот адистин консультацияларын жана түшүндүрмөлөрүн угат.

Ал эми ишти териштирүү оозеки жана соттордун өзгөрүүсүз курамында өтөт. Ишти кароо процессинде судьялардын бири алмашкан учурда териштирүү башынан жүргүзүлүүгө тийиш.

Арыз ээлеринин пикири боюнча, ишти карап жаткан соттук коллегиянын бир же эки мүчөсү сот өндүрүшү жүргүзүлүп жаткан тилди билбесе, Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин талаптары аткарылышы мүмкүн эмес. Анткени судья тараптардын, күбөлөрдүн, эксперттердин түшүндүрмөлөрүн угуп, иликтей албайт, далилдерге, жүйөлөргө баа берилбейт. Бул себептен объективдүү сот процесси жүрүшү мүмкүн эмес, соттук процесс формалдык түрдө гана өтөт. Ал эми Кыргыз Республикасынын Конституциясы формалдык түрдө процесс өткөрүүгө жана адам укуктарынын бузулушуна жол бербейт.

Арыз ээлеринин айтымында, Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинде жана анын 19-беренесинде сот өндүрүшү жүргүзүлүп жаткан тилди билбеген судьяны четтетүү мүмкүнчүлүгү каралган эмес. Демек соттук процесс өтүп жаткан тилди билбеген судьяларда соттук коллегиялардын мүчөсү катары ишти кароого катышуу мүмкүнчүлүгү бар. Алар ишти маңызы боюнча толук түшүнбөй, божомол менен чечимге келиши мүмкүн. Бул акыйкатсыз чечимдердин кабыл алынышына алып келип, жарандардын конституциялык укуктарын одоно түрдө бузууда.

Жогоруда баяндалгандын негизинде М.Б. Касымбеков жана Т.Н. Сатымкулова Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьялар коллегиясынын 2020-жылдын 3-апрелиндеги № 17 аныктамасын жокко чыгарууну жана өтүнүчүн өндүрүшкө кабыл алууну суранышууда.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы арыздануучулардын жүйөлөрүн жана судьялар коллегиясынын кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуусунун негиздерин талкуулап, төмөнкүдөй тыянактарга келди.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы өз чечимдеринде ар бир адамдын соттук коргонууга болгон конституциялык укугунун натыйжалуу жана адилеттүү калыбына келтирилүүсү компетенттүү соттор тарабынан гана камсыз кылынышы үчүн мамлекет керектүү шарттарды түзүп бериши зарыл деп бир нече жолу белгилеген.

Судьяларга конституциялык-укуктук статусуна ылайык жогорулатылган талаптар, биринчи кезекте алардын компетенттүүлүгүнө коюлат .

Сот өндүрүшүнүн тили жалпы укуктук принциптерге таандык, анткени сот өндүрүшүнүн бардык түрлөрүнө түздөн-түз тиешелүү болуу менен сот адилеттигин жүзөгө ашыруунун кандай гана жол-жобосу болбосун, анын ажыратылгыс бөлүгү болуп саналат.

Судья өз алдынча же соттук коллегиянын курамында Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 99-беренесинин талаптарына ылайык тараптардын атаандаштыгынын негизинде иштин бардык жагдайларына баа берүүгө милдеттүү, сот өндүрүшүнүн тилин билүү императивдүү мааниге ээ жана соттун компетенттүүлүгүнүн биринчи көрсөткүчү болуп саналат. Демек, сот адилеттигин жүзөгө ашырып жаткан судьялардын сот өндүрүшүнүн тилин билбестиги процесстик жөнгө салуунун предмети да, аны ишти кароодон четтетүүгө негиз да боло албайт.

Арыздануучунун койгон маселелери сот өндүрүшүнүн тилин билбеген судьянын ишти карашына жол берген кызмат адамдарынын жоопкерчилик чөйрөсүндө жатат жана Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында кароо предмети боло албайт.

Натыйжада Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы судьялар коллегиясынын 2020-жылдын 3-апрелиндеги № 17 аныктамасын жокко чыгарууга негиз тапкан жок.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 5-бөлүгүн, 46, 47, 48-беренелерин, 51-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

Т О К Т О М К Ы Л А Т :

1. Максатбек Буржуевич Касымбеков жана Тажикан Нурмаматовна Сатымкулованын Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьялар коллегиясынын «Максатбек Буржуевич Касымбековдун жана Тажикан Нурмаматовна Сатымкулованын өтүнүчүн өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуу жөнүндө» 2020-жылдын 3-апрелиндеги № 17 аныктамасын жокко чыгаруу жөнүндө даттануусу канааттандыруусуз калтырылсын.

2. Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын ушул токтому акыркы, даттанууга жатпайт жана кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ**